

V zvezi s slovensko narečno leksikologijo je treba glede na njeno sedanje stanje (Tominečev slovar črnovrškega narečja, nastajajoči slovar kostelskega govora, leksikalno gradivo iz rezijanskih govorov, zbiranje leksikalnega gradiva na področju slovenskih govorov v Avstriji¹³ in izpisovanje gradiva za slovar stare prekmurščine,¹⁴ nekaj manjših diferencialnih slovarjev posameznih govorov) misliti na to, da površina, ki jo zavzemajo slovenska narečja, ni tolikšna, da bi je v slovarskem pogledu ne mogli zajeti. V primerjavi s slovarjem kostelskega narečja, ki je zastavljen diferencialno, se slovarju rezijanskih govorov glede na obsežno zapisano gradivo in bogate magnetofonske zapise¹⁵ ponuja koncept popolnega slovarja. Enaka izpeljava bi bila mogoča v primeru prekmurskega narečja: izpisom iz zgodovinskih besedil bi bilo treba dodati sodobno gradivo, ki bi ga bilo treba še le zbrati in dopolniti z izpisi iz narečnih besedil, ki nastajajo še danes. Popolnemu slovarju prekmurskega narečja se ponuja to, kar manjka drugim, to je razmejitev arhaičnih prvih od sodobnih.

Primerjava slovanskih narečij z narečji drugih jezikov kaže, da se tudi drugod dialektolog ukvarja z rastočim vplivom knjižnega jezika na narečja in da je to ena izmed njegovih nalog. Pred njo se je nesmiselno umikati v iskanje pred zunanji vplivi (mišljen je zlasti vpliv knjižnega jezika) zaprtih narečnih sistemov, ki jih je bilo mogoče srečati še v začetku tega stoletja. Perspektiva njegovega dela je v sprejemanju in raziskavi narečnih in splošnojezikovnih pojavov in razmer, kakršne nam ponuja sedanjost.

Sonja Horvat

Znanstvenoraziskovalni center SAZU v Ljubljani

Ocene in poročila

FRAN LEVSTIK MED ZNAMENITIMI SLOVENCMI

Matjaž Kmecl: *Fran Levstik, Znameniti Slovenci, Partizanska knjiga 1981*

Pri Partizanski knjigi izhajajoča zbirka *Znameniti Slovenci* je po dosedanji praksi naravnana pretežno na umetniška imena, od tega imajo prevladujočo delež književniki. To dejstvo sedanjega trenutka bi utegnilo bralca zavesti, češ da nimamo izven (besedne) umetnosti osebnosti, ki so se s svojim znanstvenim, izumiteljskim ali drugačnim delom zapisale v krog tistih, ki jih po pravici imenujemo znameniti (bodisi za slovenski krog ali pa – in ne nazadnje – za mednarodni krog). Ne gre le za Jurija Vego, Resslera, čebelarja Janšo; priznati si je pač treba, da so bili književniki do konca 19. stoletja ne le umetniki in prosvetljevalci, marveč tudi steber narodnoobrambne dejavnosti; po drugi strani pa je spet

¹³ Prim. Lexikalische Inventarisierung der slowenischen Volkssprache in Kärnten, izdala S. Hafner in E. Prunč, Gradec 1980.

¹⁴ Podrobneje prim. F. Novak, O delu za slovenski zgodovinski slovar na SAZU, Jis 1, 1981/82, 32–37, zlasti str. 35 in 36.

¹⁵ Posnetki M. Matičetova, Inštitut za slovensko narodopisje, ZRC SAZU.

res, da Slovenci sploh nimamo pregleda o osebnostih, ki so ustvarjalno pripisale svoje ime v znanost, izumiteljstvo ali drugačna spoznanja v okviru eksaktnih ved, čiste znanosti, tvorne življenjske prakse. Ne gre le za Žigo Popoviča, arhitekta Jagra, elektrotehniko Milana Vidmarja st., fotografa Janeza A. Puharja, tu je botanik Alfonz Paulin, pa Martin Pegius s pravnimi in astrološkimi spisi, vse do Barage in matematika Josipa Plemlja in mnogih drugih. Očitno je, da je literarnozgodovinska praksa dala dovolj raziskanih zapisov, dokumentov, esejev, kritik, študij in razprav, tudi nekaj monografij, po drugi strani pa česa podobnega za neliterarno področje ne velja. Tu tiči vzrok, zakaj imamo močno belo liso pri zaslužnih ljudeh, ki so kot izginili v pozabo ali pa je njihovo ime le delno v zavesti redkih poznavalcev.

Posebnost zbirke Znameniti Slovenci kaže naglasiti v dvojem: predvsem želi predstaviti take osebnosti, ki naj bi bile poznane zares širokemu krogu, beseda gre torej o osebnostih, ki so bistveno pripomogle h kulturnemu, novemu, znanstvenemu, splošnopomembnemu, predvsem slovenski zavesti, nikakor pa zgolj zaradi tega; druga posebnost – vsak zvezek naj bo široko dostopen in jasen v povednosti, zanimivo spisan in zato za bralca privlačen. Lahko zasledimo težnjo po poljudnem in pritegujočem – čeprav ne pri vsakem zvezku – pa hkrati po dokumentarno in znanstveno neoporečnem. Eno takih del je gotovo *Fran Levstik* Matjaža Kmecla.

Hvaležna bi bila primerjava s Kmeclovo dramo o zadnjih dnevih Levstikovega življenja in omenjeno knjigo, vendar bi to terjalo posebno, močno razširjeno analizo. Gotovo pa je posebnost Kmeclovega *Frana Levstika* že v tem, da se je prvi med pisci Znamenitih Slovencev lotil predstavitev osebnosti nekonvencionalno – pri koncu. Tako v drami kot v tej študiji je Kmecl doumel vso koncentrirano tragiko Levstikovega življenja in dela ob koncu življenja, lahko bi dejali, ko se nalomi Levstikova intima in njegova zagreta privrženost stvari, pa naj bodo to književnost, svobodomiselnost, domovinska zavezanost, njegova organizacijska prizadevanja, boj proti konservativnosti in še bi lahko naštevali. Levstikov grozovit boj zoper mračnost duha v dobesednem in prenesenem pomenu je hkrati drama ob bližajoči se smrti. Toda Levstikovo življenje je poznalo tudi skladne, svetle, srečne dneve, taka se nam kažejo njegova zgodnja leta. Sprva ravnovesje med uspehi in spori, smisel za stvarno in zmožnost ovladovanja okolja in sebe, vse to se pozneje spremeni. Levstika poznamo kot odločnega moža, trdnih nazorov, nepopustljivega in nepodkupljivega, tudi trmoglavega, vse to pa pri njegovem temperamentu in doslednosti govori, da je moral priti v konfliktne položaje, četudi sebi v škodo. Kmecl je upošteval tiste položaje, ki so za Levstikovo življenje in delo ključnega pomena. Na tej ravni ni zavezujoče, da vključi vsako podrobnost, zato ni nujno, če ni upošteval pri maturitetnih zapletih tudi možnosti, da bi maturiral drugje, kakšno nadrobnost s Tono Zidarjevo ipd. Fokus Kmeclovega pisanja gre z Levstikom, njegovim delom k zunanjemu svetu, a tega nujno upošteva v mejah, ki so ustrezne za umevanje Levstika (in okolja). Strnil je Levstikova poglobljena jezikoslovna in literarna dejanja. Skozi take apostrofe postane tudi nepoučenemu, neslovenističnemu bralcu jasen zelo težak položaj literata, teoretika in jezikoslovca, ki se je moral spoprijeti z dvojnimi bremenom: z uradno, oblastveno zavoro in s konservativnim prvaškim krogom, pa tudi z lastno obteženostjo. Pri *Martinu Krpanu* se je Kmecl izognil vrstni opredelitvi, s čimer je posredno naznačil dvom v obliko »povesti«, v Krpanu pa vidi politično idejo, ki je pripovedno ubesedena. Levstikovi nazori o prozi in dramatiki so navsezadnje vendarle zoženi in vemo, da je praksa, začenši z Jurčičem, šla prek Levstikovih dvomov, tudi protislovja. V teku s pragmatiko in vsakdanjo politiko na eni strani ter visoko postavljenimi Levstikovimi ideali je Kmecl naredil cezuro ali vsaj nakazal življenjsko prakso kot korelat tedanji stvarnosti. Po letu 1858 se prične Levstikov silovit boj za obstanek v vsakršnem smislu, kratkotrajne pomiritve pred nevihto ne zastirajo diferenciacije politične, moralne in literarne prakse. Ob vsem pozitivnem, kar je Levstik ustvaril, je njegova življenjska pot zdrčala navzdol. Vdružič tudi v iskanju intimne sreče:

Kmecl postavlja misel, da se je Levstik zbal dotika ideje ljubezni s stvarnostjo. Kot nasploh je Levstik tudi v takem pogledu neomajno sledil ideji in neomadeževani, trdovratni doslednosti. Na koncu je avtor Levstikovo posebljanje slovenske ideje in morale izoblikoval kot strnjeno ugotovitev. Nazadnje lahko sledimo Levstikovemu življenju v kronologiji, ki zaznamuje glavne komponente njegovega življenjepisa.

Levstikova osebnost in njegovo delo sta bila doslej obravnavana kar pogosto, v proučujočem razmerju različnih avtorjev, vse do dveh romansiranih del kot vzporednic na leposlovnem področju. Proučevanju od Slodnjaka, Ocvirka do Paternuja in drugih je po svoje nehvaležno slediti s stališča avtorja, ki naj prispeva svoj delež. Kmecl je Levstika zajel leposlovnno in študijsko, slednje z neobremenjeno osredotočenostjo na bistvo, opirajoč se na poprejšnja dognanja, a je sam izrabil možnosti, da tudi v tako odprti in širokemu, nepoznavalskemu krogu namenjeno knjigo domisli s svojimi vidiki in premisleki. Knjižna oprema je enotna, delo Julijana Miklavčiča.

Igor Gedrih
Vzgojiteljska šola v Ljubljani

Prejeli smo v oceno

Anton Ocvirk, Pesniška podoba. Literarni leksikon. Študije, šestnajsti zvezek. Izd. SAZU, Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede. Državna založba Slovenije, Ljubljana 1982, 75 str.

Dušan Ludvik, Aliteracija in aliteracijski verz. Literarni leksikon. Študije, sedemnajsti zvezek. Izd. SAZU, Inštitut za slov. liter. in liter. vede. DZS, Ljubljana 1982, 72 str.

Dimitrij Rupel, Literarna sociologija. Literarni leksikon. Študije, osemnajsti zvezek. Izd. SAZU, Inštitut za slov. liter. in liter. vede. DZS, Ljubljana 1982, 117 str.

Vlasta Pacheiner-Klander, Staroindijska poetika. Literarni leksikon. Študije, devetnajsti zvezek. Izd. SAZU, Inštitut za slov. liter. in liter. vede DZS, Ljubljana 1982, 114 str.

Zbirka Mohorjeve družbe v Celovcu za leto 1983: Koledar za navadno leto 1983, 160 str.; Nova družinska pratika za navadno leto 1983, 160 str.; Herman Germ, Otroci enega sonca. Pesmi in črtice. Ilustriral Valentin Podgornik. Mohorjeva založba, Celovec 1982, 88 str.; Karel Mauser, Le eno je potrebno. Roman o škofu Frideriku Baragi. Prva knjiga. Družba sv. Mohorja v Celovcu, Celovec 1981, 258.; Janez Kopač, Človekova edinstvena veličina. Pogovor z Bogom. Mohorjeva založba, Celovec, 181 str.; Dr. Pavle Zablatnik, Od zibelke do groba. Ljudska verovanja, šege in navade na Koroškem. Mohorjeva založba, Celovec 1982, 150 str.

Josip Jurčič, Zbrano delo. Deseta knjiga. Uredil in opombe napisal Janez Logar. Državna založba Slovenije, Ljubljana 1982, 590 str.